

.....
положения национальных меньшинств Украины в период Украинской революции. Определены недостаточно изученные вопросы.

Ключевые слова: национальные меньшинства, историография, Правобережная Украина, Украинская революция.

Pogulyev A.I. NATIONAL MINORITIES OF RIGHT-BANK UKRAINE IN THE PERIOD OF THE UKRAINIAN WAR OF INDEPENDENCE (1917–1921): HISTORIOGRAPHY

In the following article historiographic aspect of the problem and achievements of modern Ukrainian historical science are analyzed. The author has made an effort to determinate the perspective directions in further research of the national minorities of Ukraine in the period of the Ukrainian War of Independence and outlined insufficiently studied issues.

Keywords: national minorities, historiography, Right-Bank Ukraine, Ukrainian War of Independence.

УДК: 947(477)(094.9)“1917/1920”

В.М. Щербатюк

ФОНДИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ МІСТА СЕВАСТОПОЛЯ ЯК ВАГОМЕ ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ СЕЛЯНСЬКОГО ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ В КРИМУ 1917–1920-х РОКІВ

Показано висвітлення антибільшовицького селянського повстанського партизанського руху в Криму 1917–1920-х рр. у фондах Державного архіву м. Севастополя. Розкрито значення документальних матеріалів з фондів архіву як важливої джерельної бази в дослідженні проблеми.

Ключові слова: архівні матеріали, документи, антибільшовицький селянський повстанський партизанський рух, Крим, селянство, більшовики, боротьба.

В Україні на даному етапі розвитку історичної науки характерним є підвищений інтерес до раніше замовчуваних тем. Одна з таких – це селянський повстанський рух 1917–1920-х рр. Домінуючі в науці узагальнюючі праці з цієї теми потребують деталізації, тому досить актуальним і цілком закономірним явищем є вивчення даної проблеми на регіональному рівні. Такі дослідження дають розуміння специфіки повстанства, зокрема на Правобережжі, Лівобережжі, Півдні України та в Криму. В окремих працях автори намагаються більш детально вивчити повстанський рух на цих територіях на місцевому рівні, що надає можливість деталізувати особливості розвитку повстанства, дослідити обласні відмінності в типології повстань тощо. В цілому це сприяє більш чіткому розумінню повстанського руху в контексті регіонального викладу та в загальноукраїнському вимірі. До таких праць у сучасній вітчизняній історіографії селянського повстанського руху належать дослідження Ю. Котляра [1], П. Стегнія [2], Ю. Федоровського [3], П. Ісакова [4], А. Лисенка [5], О. Нестерова [6], А. Ішина [7], С. Богана [8], Я. Мотенка [9], Д. Красносілецького [10] та ін. Інші дослідження безпосередньо розкривають окремі повстання в тому чи іншому регіоні України, з'ясовують їхню специфіку, висвітлюють вплив на розвиток повстанства 1917–1920-х рр. в цілому, показують набування селянами досвіду повстансько-партизанської боротьби [11–14].

Проте повстанський рух у різних регіонах України ще залишається недостатньо висвітленим; зокрема це стосується й Криму [15, с. 372]. Щоправда, розмах антибільшовицького руху в Криму з кінця 1920 р. та боротьбу з ним радянських органів влади досліджував А. Ішин. Так, у дисертаційному дослідженні «Антибільшовицькі виступи у Криму і боротьба з ними (кінець 1920–1925 рр.)» [7] автор розглянув антибільшовицькі виступи й боротьбу проти них як продовження гострого суспільно-політичного конфлікту, який почався безпосередньо в роки громадянської війни і тривав в умовах «воєнного комунізму» та червоного терору. Проте поза увагою автора залишилися матеріали Державного архіву м. Севастополя, які, на наше переконання, ще більше посилюють вагому працю дослідника.

Безсумнівним в історіографії селянського повстанського руху є твердження, що найбільш повну і максимально наближену до істини картину в дослідженні повстанства 1917–1920-х рр. у тому чи іншому регіоні дають документи архівів. Зокрема, значні матеріали щодо його розвитку в Криму черпаємо з фондів Державного архіву (далі – ДА) м. Севастополя. Тому

метою даної праці є показати вагу матеріалів зазначеного архіву для дослідження селянського повстанського руху означеного часу. Досягнення цієї мети забезпечується виконанням наступних завдань: показати висвітлення селянського повстансько-партизанського руху в Криму 1917–1920-х рр. у знайдених документах архіву; на основі документів розкрити особливості розвитку повстанства, в тому числі в його часовому та просторовому вимірах; висвітлити, як представлена боротьба пануючого режиму з повстанством і на основі інформативності документів назвати причини поразки повстанського руху.

У відповідності з метою та завданнями дослідження для нас виявилися доречними справи таких фондів архіву: Севастопольське міське відділення Всесоюзного товариства політичних каторжан і засланих поселенців (Ф.Р-209), управління радянської робітничо-селянської міліції (Ф.Р-229), виконавчий комітет Севастопольського відділення Всеросійського союзу моряків та річників торгового флоту (Ф.Р-238), Севастопольська [повітова] тюрма карального [обласного] відділу юстиції Кримського революційного комітету (Ф.Р-243), колекція документів про революційні події у м. Севастополь в 1905–1920 рр. (Ф.Р-391), Севастопольський революційний комітет (Ф.Р-422), Каранський сільський революційний комітет (Ф.Р-423), Любимівський сільський революційний комітет (Ф.Р-424), Балаклавський районний революційний комітет (Ф.Р-427), об'єднаний фонд органів воєнного управління м. Севастополь (Ф.Р-523), управління Севастопольської радянської робітничо-селянської міліції Центрального адміністративного управління Кримської АРСР (Ф.Р-527), Севастопольський комітет лівих соціал-революціонерів (Ф.Р-577) та ін. Документи розглянутих нижче справ окремих із цих фондів стосуються переважно антибільшовицького селянського повстанського руху, найбільший розмах якого у Криму припав на 1920–1922 рр. Цей рух можемо поділити на дві складові: а) діяльність повстанських загонів; б) розгортання широкого антибільшовицького підпілля. Якщо перший зосереджувався здебільшого у лісовій та гірській частині Криму, то другий – переважно у містах. Характерно, що повстанський рух 1920-х рр. у Криму визначався діями так званої «Зеленої Радянської Армії». У радянських документах, будучи віднесеним до політичного бандитизму, він здебільшого зафіксований як рух «біло-зелених» [16, арк. 8, 90, 104, 161]. Останні виступали як проти білих, так і проти червоних і висували гасло: «Геть громадянську війну, ми проти білих і проти червоних!» [17, с. 128, 129; 18, с. 196].

У справі за № 22 «Рапорти про боротьбу з бандитизмом в районі м. Севастополя» (дата справи: 21 квітня–22 вересня 1921 р.) опису першого фонду Ф.Р-229 зберігаються звіти, рапорти, листи, повідомлення, телеграми, відомості та інше щодо «движення бандитизма в 8-м районі Севастопольской Уездгор. милиции» [16]. З них простежуємо місце дій зазначених у документах повстанських загонів «біло-зелених»: села Фоті Сала, Коккоз, Чоргун, Алсу, Адим-Чокрак, Юхари-Каралез та ін. [16, арк. 57, 81, 90, 161] – територія нинішнього Бахчисарайського району та передмістя м. Севастополя*.

До «біло-зеленого» руху, окрім місцевих селян, входили й солдати колишньої царської армії, які перебували у Франції в складі російського експедиційного корпусу. Вони відмовилися допомагати армії А. Денікіна після того, як були перекинуті французьким командуванням на його підтримку. Значна їх частина поповнила загони «біло-зелених». Ці професійні військовослужбовці, як свого часу відзначав радянський історик П. Балковий, значно підсилили військову боєздатність партизанських загонів [19, с. 171–173]. Водночас слід враховувати, що на повстансько-партизанський рух «біло-зелених» певною мірою впливав махновський рух.

Документи стверджують, що антибільшовицький повстанський партизанський рух у Криму етнічно був представлений здебільшого українцями і кримськими татарами, а також росіянами та представниками інших національностей, які населяли півострів. До загонів Апаса, Мустави-Курби, Меметуза Рамазан та інших входили переважно кримські татари. Після розгрома армії генерала П. Врангеля до загонів приєдналася частина врангелівських офіцерів [16, арк. 56]. Їхня присутність, на наш погляд, також сприяла підсиленню партизанських загонів. У соціальному аспекті у складі загонів переважали місцеві селяни. Проте, незалежно від національності, соціального походження та роду своїх занять до участі у повстанському

* Села Фоті Сала (нині с. Глубинка), Коккоз (нині Соколине), Юхари-Карамез (Залісне) входять до Бахчисарайського району Автономної Республіки Крим (АРК). Чоргун (Чорноріччя) – село Балаклавського району Севастополя. Села Алсу (після 1945 р. – Морозівка), Адим-Чокрак (після 1948 р. – Истоки) – зниклі населені пункти відповідно Балаклавського району Севастополя та Бахчисарайського району АРК.

партизанському русі, серед повстанців зустрічалися й кримінальні елементи. Більше того, у партизанському русі були й цілі загони кримінального характеру, які воювали заради наживи. Так, з м. Севастополя телефонограмою завідувач районним лісом Лопуфін 13 червня 1921 р. повідомляв, що у п'ятницю 10 червня увечері була пограбована контора підприємства з вирубки лісу в Ай-Тодорі та Адим-Чокраці. Усі службовці були пограбовані, а співробітниць згвалтували [16, арк. 56].

Окремі документи ДА м. Севастополя кількісно деталізують повстанські партизанські загони, дають відомості щодо озброєння, забезпечення кіньми та ін. За різними даними чисельність загонів коливалась від 12 до 150 осіб [16, арк. 15, 56, 57, 81, 90]. На озброєнні знаходилися револьвери, гвинтівки, кулемети, гранати, тачанки та ін. [16, арк. 15, 56, 57]. Загони повстанців діяли як пішими, так і на конях [16, арк. 81, 90].

Виходячи з трактування селянського повстанського руху в сучасній українській історіографії, сформованого на основі його бачення дорадянськими, західноукраїнськими авторами міжвоєнного часу, істориками діаспори, сучасними вітчизняними дослідниками, яке звучить як збройна боротьба селян проти спроб насадження невластивих форм господарювання та неприйнятної політики з боку тієї чи іншої влади, встановлюваної в Україні [20, с. 5], антибільшовицький повстанський рух в Криму повністю підпадає під це визначення. Так, партизанські загони перешкоджали не лише встановленню влади більшовиків, а й їхній господарській діяльності. Зокрема, у рапорті одного з районних начальників міліції начальнику Кримської міліції від 11 травня 1921 р. йдеться про те, що мешканці с. Тале заявляли, що у лісі повстанці зупиняли підводи з дровами. Якщо дізнавались, що селяни везли дрова собі, то відпускали, а якщо для потреб залізничної дороги, то заставляли скидати з воза дрова і наказували більше їх не возити. В тому ж рапорті зазначено про регулярне перешкоджання повстанцями доставці матеріалів і продуктів на будівництво Бешуйської залізничної дороги [16, арк. 15]. Водночас повстанці активно противились політиці продрозверстки. Документи архіву повідомляють про масові вбивства начальників більшовицьких продзагонів та більшовицьких партійних діячів: 18 травня 1921 р. поблизу Бахчисарая убито начальника продзагону Феофалева [16, арк. 23]; 27 травня того ж року під час нападу партизан на села Фоті Сала и Коккоз був убитий більшовицький партпрацівник, який прибув із Ялти [16, арк. 57], тощо.

Місцеве населення проявляло активне невдоволення й щодо встановлення з боку більшовицької влади трудових повинностей. Зокрема, згідно з наказом № 2 Балаклавського міського комітету з проведення загальної трудової повинності від 3 січня 1921 р. за підписами голови ревкому Семенова і голови комітету праці Штамера, повідомлялося, що реєстрації підлягає усе чоловіче населення віком від 18 до 55 років, що проживає у Балаклаві та його околиці, за винятком інвалідів, нездатних до фізичної праці (при пред'явленні ними відповідної довідки), та учнів середніх і студентів вищих навчальних закладів. Було зазначено, що усі, хто ухилявся від реєстрації, оголошувались «дезертирами праці з передачею їх до суду по закону військового часу та відправкою до таборів примусової праці» [21, арк. 10]. Встановлювався й облік за спеціальностями. Так, у наказі № 117 ревкому Криму щодо проведення загальної трудової повинності від 15 грудня 1920 р. йшлося про реєстрацію «осіб, що займаються науковою та викладацькою діяльністю у якості професорів, лекторів, викладачів, інструкторів і т. д.» [21, арк. 45]. У такий спосіб більшовицька влада намагалася тримати під своїм контролем робочий та науковий потенціал населення Криму. Після перепису створювалась біржа праці, як зазначалось, «для точного обліку та планомірного розподілу робочих рук» [22, арк. 1]. Іншими словами – з метою їх використання задля своїх інтересів. Тому влаштування на роботу мало відбуватись лише через новостворену біржу. Порушники каралися позбавленням волі на строк до шести місяців або штрафом у розмірі до десяти тисяч рублів [22, арк. 2].

Винятком з порядку використання праці населення були члени сімей червоноармійців. У наказі № 34 ревкому Криму щодо надання господарської допомоги сім'ям червоноармійців від 27 квітня 1921 р. було прописано, що при проведенні трудової повинності членів сім'ї червоноармійців залучати у випадку крайньої необхідності, а якщо член сім'ї є єдиним працюючим у цій родині, то не залучати його взагалі. Більше того, на населення кожного району покладалося як повинність забезпечення виконання робіт з обробітку поля, саду, виноградників, заготівлі сіна у незабезпечених робочою силою та інвентарем господарствах сімей червоноармійців, які перебували у лавах Червоної армії або загинули [23, арк. 10]. Це спричиняло соціальну

напругу серед сільського населення, породжувало між односельчанами ворожнечу, а подекуди й відкрити ненависть. Цьому сприяла й поведінка самих червоноармійців. Так, начальник міліції Севастополя доповідав начальнику губернської міліції, що у період з 21 листопада по 14 грудня 1920 р. з боку червоноармійців, підрозділи яких тимчасово дислокувалися у місті, були зафіксовані випадки самовільних обшуків місцевого населення, грабежі, вбивства [24, арк. 4]. Не поодинокими були конфлікти з місцевою робочо-селянською міліцією. Йдеться про ліквідацію червоноармійцями міліцейських постів, збройний спротив з боку червоноармійців при спробах їх затримати тощо [24, арк. 4 зв.]. Селянин І. Коталевич, який проживав в Ікermanській долині на власному хуторі, у заяві Балаклавському ревкому 28 листопада 1920 р. просив захисту і повідомляв: «На хутір приїжджають солдати і забирають все, що попадає під руку: солому, полову, дошки, зерно... навіть забрали весь засол з підвалу і зброю» [25, арк. 6].

Документи переконують, що міліція проявляла безсилля. Та інакше й не могло бути. Звітуючи про стан міліції у Балаклаві напередодні зими 1921 р., її керівник відзначав: «...штат міліції в районі недостатній, особливо його кінна частина. Що стосується сіл, то охорона в них або відсутня, або організована у вигляді самоохорони...» [25, арк. 4]. У рапорті начальника третього району начальнику Севастопольської міліції йдеться про те, що 27 листопада «після установленого часу, тобто 22 годин, по місту ходить маса озброєних груп та окремих осіб, які на питання який сьогодні пропуск відповідають, що пропуск це їх справа і на затримання вдаються до збройного опору». У цьому, як і в багатьох інших випадках, міліція просила роз'яснення щодо своїх подальших дій [26, арк. 42]. Такі роз'яснення були зроблені у вигляді інструкцій, наказів, розпоряджень тощо як на загальноукраїнському, так і, відповідно, на місцевому рівні. Щоправда, вони дедалі більше застосовувались не для реальної охорони порядку в суспільстві, а для боротьби з селянським повстанським рухом – з трактуванням цієї боротьби як з політичним бандитизмом, для збереження встановленої влади більшовиків і тим самим нібито задля забезпечення громадського спокою та показу переваг радянської влади. В цьому контексті наказ № 3 Кримського ревкому від 7 січня 1921 р. містить інструкцію волосним міліціонерам, де у дев'ятому параграфі член Кримревкому Гавен, завідувач відділу управління Антипов та секретар Олександров, чий підписи стоять під цим документом, зобов'язували: «У своєму районі міліціонер повинен як можна більше зближуватися з біднішим селянством, стараючись заслужити його довіру. Об'їжджаючи село міліціонер зобов'язаний спостерігати за глухими місцями, які можуть служити притонами підозрілих осіб...» [23, арк. 14]. Перша частина інструкції щодо зближення з біднішим селянством тісно переплітається з класовою теорією більшовиків, яка внесла в середовище українського селянства розбрат, налаштувала бідніші верстви проти заможних. Залучивши в цій боротьбі на свою сторону середній за достатком прошарок українського села, таким чином значною мірою руками самих же селян більшовики забезпечили собі перемогу в українському селі.

Водночас, аналізуючи цю боротьбу, не слід залишати поза увагою й інші методи впливу на українського селянина, а відтак і на селянський повстанський рух – терор, оголошення амністій, впровадження нової економічної політики, пропаганду переваг радянського способу життя та ін. [26].

Червоний терор, що здійснювався в Криму у боротьбі з так званим політичним бандитизмом, який перешкоджав діяльності радянської влади, пов'язаний із різноманітними «надзвичайними органами радянської влади», і у першу чергу з ВНК (від рос. ВЧК). У ДА м. Севастополя зберігається документ цієї структури, яка діяла в Криму, – наказ № 1, де йдеться про те, що «Надзвичайна комісія на виконання розпоряджень Револуційного комітету вступила у виконання своїх обов'язків з 28 квітня [1919 р. – В.Щ.]» [27, арк. 1]. Погодимось з А. Ішиним, що важливе місце серед репресивних органів у придушенні повстанства посіли частини особливого призначення (ЧОП) Криму – створені партійними органами військові загони, які на півострові було сформовано 17 червня 1921 р. [28, с. 13] Сюди активно долучалися й особливі відділи частин Червоної армії, загони міліції, комнезамів, самооборони, робітничі загони, координовані Особливою нарадою по боротьбі з бандитизмом, а згодом – Надзвичайною трійкою по боротьбі з бандитизмом та РНК Кримської АРСР. Найбільшого розмаху у Криму

* У м. Севастополь Надзвичайна комісія знаходилась у колишньому приміщенні Новікова по вул. Чесменській, 9 (2) [28, арк. 1].

червоний терор досягнув наприкінці 1920 р. Страчених часто не встигали навіть засипати землею. Так, у листі заввідділом управління Балаклавського воєнревкому до Балаклавського пункту особливого відділу Чорноазморів від 21 січня 1921 р. йшлося про можливість епідемії у с. Кадиківка у зв'язку з «близькістю розташування до неї трупів осіб, розстріляних особливим відділом 46 дивізії Червоної армії [29, арк. 27]. Йдеться про місце масового розстрілу жертв більшовицького терору.

У такий спосіб більшовики намагалися досягти повного контролю над суспільством, придушити будь-яку протидію їхній владі. Проте це викликало ще більші виступи, що переросли у масовий збройний антибільшовицький рух, який у травні–червні та восени 1921 р. поставив під загрозу існування влади більшовиків у Криму. Як показують віднайдені архівні документи, впровадження нової економічної політики (НЕП), яка дозволила замінити продрозкладку на продподаток, в результаті чого селяни отримали можливість розпоряджатися залишками продукції свого сільськогосподарського виробництва, значною мірою знизило активність селянського повстанського руху [16]. Водночас документальні джерела зазначеного архіву наочно демонструють, що терористичні, військові, політико-економічні заходи більшовиків та стихійність повстанства, відсутність у нього єдиного координаційного центру і чітких дій згодом призвели до ліквідації селянського повстансько-партизанського руху в Криму.

Таким чином, чимала цікава група письмових джерел, які знаходяться у фондах ДА м. Севастополя, є вагомою джерельною базою з вивчення повстанського партизанського руху в Криму як складової частини селянського збройного руху в Україні 1917–1920-х рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Котляр Ю.В. Повстансько-партизанський рух українських селян у 1919 – на початку 1920 рр. (на матеріалах Півдня України) : Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Ю.В. Котляр ; Одеський національний ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 1997. – 176 с.
2. Стегній П.А. Селянські повстання в Правобережній частині УСРР у 1921–1923 рр. (на матеріалах петлюрівського руху) : Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / П.А. Стегній ; Кременчуцький держ. політехнічний ін-т. – Кременчук, 2000. – 230 арк.
3. Федоровський Ю.Р. Повстанський рух в Донбасі та Махно : Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Ю.Р. Федоровський ; Донецький держ. ун-т. – Донецьк, 2000. – 180 с.
4. Ісаков П.М. Селянський повстанський антикомуністичний рух на Лівобережній Україні (березень 1919 – листопад 1921 рр.) : Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / П.М. Ісаков ; НАН України. Інститут історії України. – К., 2001. – 250 арк.
5. Лисенко А.А. Отаманські формування на Лівобережній Україні в другій половині 1918–1919 рр. : Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Лисенко А.А. ; Переяслав-Хмельницький держ. пед. ін-т ім. Г.С. Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2001. – 233 с.
6. Нестеров О.В. Селянський повстанський рух на Правобережній Україні (1919 р.) : Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О.В. Нестеров ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 188 арк.
7. Ішин А.В. Антибільшовицькі виступи у Криму і боротьба з ними (кінець 1920–1925 рр.) : Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / А.В. Ішин ; Таврійський національний ун-т ім. В.І. Вернадського. – Сімферополь, 2002. – 193 с.
8. Боган С.М. Повстанський рух в Одеській губернії у 1920–1923 роках : Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / С.М. Боган ; Одеський національний ун-т ім. І.І. Мечникова. – О., 2003. – 220 арк.
9. Мотенко Я.В. Селянський рух в Харківській губернії (1917–1921 рр.) : Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Я.В. Мотенко ; Харківський національний ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2005.
10. Красносілецький Д.П. Антибільшовицький рух селян в правобережній частині УСРР у 1920–1924 роках : Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Д.П. Красносілецький ; Кам'янець-Подільський держ. ун-т. – Кам'янець-Подільський, 2007. – 244 с.
11. Ревегук В.Я. Протибільшовицькі селянські повстання на Полтавщині в 1920–1923 рр. / В.Я. Ревегук // Полтавська петлюріана : Матеріали Третіх петлюрівських читань у Полтаві 5 листопада 1994 року. – Полтава, 1996. – С. 156–171.
12. Захарченко П. Звенигородсько-таращанське повстання на Київщині у 1918 році : погляд із сьогодення / П. Захарченко // Історія України. – 1998. – № 7, 8. – Лютий.
13. Щербатюк В. Звенигородське збройне повстання / В. Щербатюк // Воєнна історія. – 2002. – № 2. – С. 43–53.
14. Щербатюк В.М. Медвинське антибільшовицьке повстання 1920 року / В.М. Щербатюк // Вісник Академії праці та соціальних відносин. – 2009. – № 4. – С. 163–168.

15. Щербатюк В.М. Селянський повстанський рух в Україні в 1917–1921 роках : українська історіографія : Дис. ... доктора іст. наук : 07.00.06 / В.М. Щербатюк ; Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2012. – 489 с.
16. Державний архів м. Севастополь (далі – ДА м. Севастополь). – Ф.Р-229, оп. 1, спр. 22. – 226 арк.
17. Кин Д. Крестьянство и гражданская война / Д. Кин // На аграрном фронте. – 1925. – № 11–12.
18. Котляр Ю. Регіональні аспекти повстанського руху селян 20-х рр. XX ст. / Ю. Котляр // Проблеми історії України : факти, судження, пошуки : Міжвід. зб. наук. пр. – 2005. – Вип. 13. – С. 183–201.
19. Балковий П.М. Війна без флангів. Партизансько-повстанська боротьба українського народу проти білогвардійців та інтервентів у 1918–1920 рр. / П.М. Балковий. – К. : Наукова думка, 1966. – 304 с.
20. Щербатюк В.М. Селянський повстанський рух в Україні в 1917–1921 роках : українська історіографія : Автореф. дис. ... доктора іст. наук : 07.00.06 / В.М. Щербатюк ; Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2013. – 36 с.
21. ДА м. Севастополь, ф.р-247, оп. 1, спр. 1. – 148 арк.
22. ДА м. Севастополь, ф.р-422, оп. 1, спр. 13. – 3 арк.
23. ДА м. Севастополь, ф.р-427, оп. 1, спр. 8. – 111 арк.
24. ДА м. Севастополь, ф.р-229, оп. 1, спр. 34. – 32 арк.
25. ДА м. Севастополь, ф.р-427, оп. 1, спр. 98. – 80 арк.
26. Щербатюк В.М. Тактика більшовиків щодо захоплення влади в українському селі / В.М. Щербатюк // Визвольний шлях. – 2002. – № 8. – С. 38–47.
27. ДА м. Севастополь, ф.р-229, оп. 1, спр. 7. – 67 арк.
28. ДА м. Севастополь, ф.р-422, оп. 1, спр. 5. – 1 арк.
29. Ішин А.В. Антибільшовицькі виступи у Криму і боротьба з ними (кінець 1920–1925 рр.) : Автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / А.В. Ішин ; Дніпропетровський національний ун-т. – Дніпропетровськ, 2002. – 20 с.
30. ДА м. Севастополь, ф.р-427, оп. 1, спр. 69. – 238 арк.

Щербатюк В.М. ФОНДЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА Г. СЕВАСТОПОЛЯ КАК ВЕСОМЫЙ ИСТОЧНИК ИССЛЕДОВАНИЯ КРЕСТЬЯНСКОГО ПОВСТАНЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ В КРЫМУ 1917–1920-х ГОДОВ

Показано освещение антибольшевистского крестьянского повстанческого партизанского движения в Крыму 1917–1920-х гг. в фондах Государственного архива г. Севастополя. Раскрыто значение документальных материалов из фондов архива как важной источниковой базы в исследовании проблемы.

Ключевые слова: архивные материалы, документы, антибольшевистское крестьянское повстанческое партизанское движение, Крым, крестьянство, большевики, борьба.

Shcherbatyuk V.M. THE MATERIALS OF SEVASTOPOL NATIONAL ARCHIVE AS AN INFLUENTIAL SOURCE OF THE RESEARCH IN THE PEASANT INSURRECTIONARY MOVEMENT OF 1917–1920 IN CRIMEA

The coverage of anti-Bolshevist peasant insurrectionary movement of 1917–1920 in Crimea in materials kept in Sevastopol National Archive has been shown. The importance of documentary evidence available in the stock of the archive as a significant source basis for the research of the stated issue has been emphasized.

Keywords: archival materials, anti-Bolshevist peasant insurrectionary movement, Crimea, peasantry, Bolsheviks, struggle.